

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1958**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1958

Redaktion:

GÖSTA BERG · BENGT BENGTTSSON

Redaktör: Bengt Bengtsson

Omslagsbilden återger ett stycke sidenbrokad, vävd senast 1765 av Abraham Ekstedt. Materialet är silke från "Mulbärs Plantagen vid Lunds Stad". Nordiska museet, Berchska samlingen. Se Ingegerd Henschens uppsats, sid. 47.

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1958

Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr

BÅTBYGGE VID MÄLAREN

av Marianne Olsson

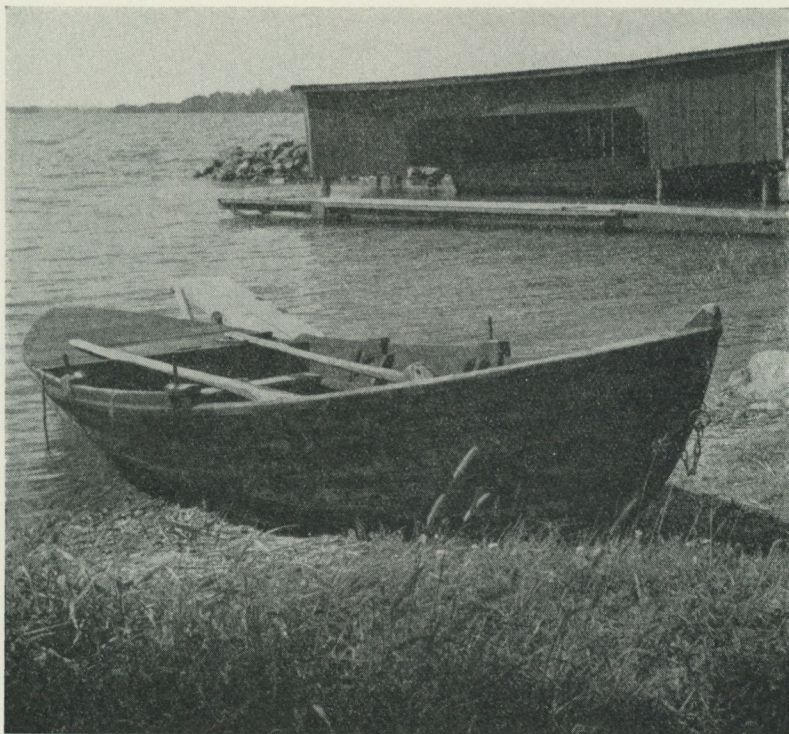

Bild 1. Roddsump för betesfiske, gjord av båtbyggaren Gotthard Larsson på Ängsö på 1920-talet.

Sommaren 1956 inledde Nordiska museet en undersökning av Mäläröarnas kommunikationer. Arbetet koncentrerades i första hand på de snabbt utdöende traditionerna om äldre båtbyggeri. Hittills har fastlandsstränderna och öarna mellan Ängsön och Torsvihalsvön berörts av undersökningen.

Traktens fiskare och jordbrukare har berättat om nu bortgångna båtbyggare och deras metoder och visat var sådana "naturbyggda" båtar ännu är i användning eller halvt förvittrade ligger

Bild 2. Ångsöeka utförd av båtbyggaren Verner Lundal på Tedarön i slutet av 1880-talet.

uppdragna på stränderna. Kännedomen om vissa av de äldre båt-typerna bygger ibland helt på den muntliga traditionen. Det tycks vara för sent att i sinnevärlden få möta t. ex. någon av de gamla segelsumparna, med vilka fiskarna förr fraktade sina fångster till Kornhamnstorg i Stockholm. Av beskrivningarna att döma har de liknat roddsumpen på bild 1, men varit betydligt större.

En typ som inte längre byggs men som till all lycka ännu visade sig existera i några få exemplar är den s. k. ökan eller Ångsö-ökan, bild 2. Den har en egendomlig form, spetsgattad i för och akter och flat botten utan köl. I aktern är den översta bordgången utförd åt sidorna med hjälp av nästan vågräta kilar och med en låg akterspegel. Denna båttyp tycks ha varit speciell för Ångsö och de kringliggande öarna. Det är ännu omöjligt att säga om de av Joh. Fischerström år 1784 uppmärksammade "Engsö snipökor" haft en snarlik konstruktion.

"Ökstockar" och "vantar" hör till de äldre typer som ännu byggs och används. Den vanligaste är ökstocken, som har flat botten,

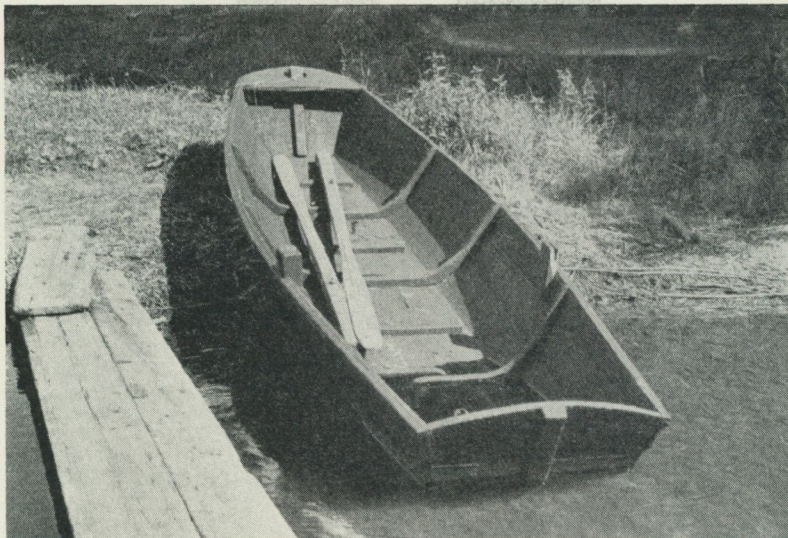

Bild 3. Isvante eller smacka som tillhör invånarna på Fagerön och som lämnats kvar på Ångsön vid islossningen på våren 1957. Byggd av en jordbrukare på Hallingön.

Bild 4. Brädlapp med anteckningar från Erik Vidlunds båtbyggerverkstad.

Bild 5. Under arbetet med bordläggningen kontrollerar Erik Vidlund stävens taksträvor.

snipig för och tvär akter och som lämpar sig väl för utombordsmotor. Vanten är den enda av de här nämnda båtarna som aldrig seglats. Den är bred, låg och flattbottnad med tvär för och akter, avsedd att nyttjas vid ryssjefiske på översvämmade ängar och i vassarna. Samma typ men med smäckrare form och järnskodda medar under botten har använts på vinterisarna och kallas "isvante" eller "smacka", bild 3.

Utom en del modernt inriktade båtbyggare finns det inom området också en yrkesman av den gamla skolan, vars arbete med en ökstock kunde följas från början till slut. Utmärkande för hans metoder var bl. a. att stäv och spant gjordes av krok-vuxen ek och att furuborden blöttes och sattes "förtukt" i en primitiv spänningsanordning utmed verkstadens ena långvägg. Båtens slutliga utseende berodde mycket på det tillgängliga verkets dimensioner, även om stor hänsyn togs till brädlappar med anteckningar av måtten på vissa särskilt lyckade båtbyggen, bild 4.

Redan inom det begränsade område som hittills inventerats kan man urskilja så tydliga lokala variationer i metoder och formgivning, att man är frestad att tala om olika båtbyggarskolor. Frågan om båtbyggaryrkets rekrytering och de enskilda yrkesmännens utbildning och påverkan hör till det fortsatta arbetets viktigaste uppgifter.

FRÅN GRANNHJÄLP TILL SERVICEYRKE

av Anna-Maja Nylén

Omhändertagandet av en död och dennes begravning har skett i enlighet med bruk som i stor utsträckning har sin grund i gammal folklig sed och tro. Knappast någon annan företeelse i det mänskliga livet har på samma sätt bevarat ärvda traditioner och föreställningar. Alla de omsorger och praktiska åtgärder som kräves vid ett dödsfall har särskilt hos allmogen med en naturlig självfallenhet ombesörjts av grannarna för att hjälpa de närmast drabbade i en situation av handfallen sorg och förtvivlan. I våra dagar har denna grannhjälp i stor utsträckning övertagits av en särskild yrkesgrupp, begravningsentreprenörerna, vilka inte bara levererar kista och tillbehör utan i allt högre grad tar hand om allt det praktiska handlande som behövs i denna situation. Denna utveckling från ett släktens och grannarnas ömsesidiga bistånd till en yrkesmässigt organiserad service har skett på de sista 25—50 åren. Härigenom har en faktor tillkommit som skapar